

Nr 31.

Ankom till riksdagens kansli den 6 april 1937 kl. 1,³⁰ e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående vissa ändringar i lagen om fri rättegång.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 173, vilken behandlats av första lagutskottet, hemställer herr *Fredrik Ström*, »att riksdagen måtte besluta sådan ändring av lagen av den 19 juni 1919 om fri rättegång, att vid frågor om tvist av fast egendom, evad det gäller frågor om bättre rätt, åborätt, under bruk skatteköpta hemman eller andra härmed liknande frågor, sådan person, som visar sannolika skäl för dylik rätt, men som saknar medel för åstadkommandet av utredning om denna sin rätt, skall åtnjuta förmånen av fri utredning och skall fråga om tillkommande av dylik rätt bedömas av Kungl. Maj:t eller annan lämplig myndighet, som jämväl äger förordna lämplig, huvudsakligast i äldre jordrätt väl insatt person att härom verkställa utredning. Även hemställes, att riksdagen måtte besluta om sådant tillägg till nämnda lag, att innan sådan utredning som ovan berörts är verkställd, må rättsfråga icke anhängiggöras inför domstol eller annan myndighet, som handhar frågor om jordrätt. Uttager motpart stämning eller ansökning, skall sådan stämning eller ansökning förklaras vilande i avvaktan på motpartens utredning om sin rätt.»

I fråga om de skäl som föranlett motionärens hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Enligt 1 § lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång må vid allmän underrätt, polisdomstol, poliskammare och krigsrätt samt första domstol i jorddelningsmål och i vattenmål fri rättegång i visst mål beviljas den som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången därstädes förenade kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet. Förmånen av fri rättegång kan bland annat innefatta rätt att på det allmännas bekostnad erhålla biträde i rättegången. Enligt

5 § må sålunda, om part som beviljats fri rättegång finnes icke kunna själv eller genom någon, som i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd, behörigen tillvarataga sina intressen vid talans anhängiggörande eller utförande, lämplig person förordnas att därvid biträda honom. Rättegångsbiträde förordnas av rätten eller, då rätten ej sitter, av dess ordförande. Där ej omständigheterna annat påkalla, bör emellertid med beslut angående förordnande att biträda part med talans utförande anstå till dess parten varit personligen tillstädes i målet och rätten därvid funnit att behov av biträde föreligger. Har part vid underrätt åtnjutit fri rättegång, är han, då målet fullföljes till hovrätten, enligt 10 § berättigad att jämväl med avseende å rättegången därstädes tillgodonjuta förmånen av fri rättegång, vilken dock icke i och för sig omfattar rätt till biträde. Förutsättning för fri rättegång är därvid att ej under tiden partens förmögenhetsförhållanden veterligen så ändrats, att han utan intrång i de medel, som äro nödiga för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet, kan gälda kostnaderna för rättegången i hovrätten. Part äger ock eljest i hovrätten komma i åtnjutande av fri rättegång i den omfattning, nyss sagts, där han i föreskriven ordning styrker att han icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången i hovrätten förenade kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet. Där hovrätt i allo eller i huvudsakliga delar bifaller ändringssökande av part, som åtnjuter fri rättegång i hovrätten, må hovrätten på partens begäran i det slutliga utslaget tillerkänna biträde, som parten anlitat för rättegången därstädes, ersättning av allmänna medel. Enligt 11 § skall vad sålunda i 10 § är stadgat äga motsvarande tillämpning i fråga om mål, som fullföljes hos Konungen. I 14 § stadgas slutligen bland annat, att rättegångsbiträde som förordnats enligt ifrågavarande lag skall efter rättens prövning åtnjuta skälig ersättning av allmänna medel för det arbete, han nedlagt å rättegången, så ock för nödvändiga utgifter.

De stadganden i lagen om fri rättegång för vilka nu redogjorts erhöillo sin nuvarande lydelse genom ändringar, som genomfördes vid riksdagen år 1929. Föredragande departementschefen anförde i propositionen nr 191 till motivering av ändringarna, bland annat, att den fria rättegången i många fall blivit utnyttjad i en omfattning och på ett sätt som icke kunde anses förenligt med den uppgift i samhällslivet som institutet i fråga borde ha att fylla. Första lagutskottet, som behandlade propositionen, anförde i avgivet utlåtande, nr 34, att förslaget som helhet bedömt syntes ägnat att avhjälpa påtalade missförhållanden utan att giva anledning till farhåga att intrång skulle ske å de förmåner i nu förevarande avseende som borde tillkomma obemedlade personer. Ut-

skottet, som i huvudsak tillstyrkte propositionen, uttalade även såsom ett önskemål, att Kungl. Maj:t hade sin uppmärksamhet riktad å frågan huruvida till nedbringande av statsverkets kostnader för den fria rättsgången upprättande av ytterligare offentliga rättshjälpsanstalter borde åvägbringas.

Riksdagen biföll propositionen i enlighet med utskottets hemställan.

Efter de sålunda genomförda ändringarna i lagen om fri rättsgång sjönko statens kostnader för sådant ändamål från cirka 565,000 kronor för budgetåret 1928/1929 till cirka 522,500 kronor för budgetåret 1929/1930. Under budgetåret 1935/1936 uppgingo kostnaderna till omkring 487,700 kronor, och för budgetåret 1937/1938 har riksdagen, med bifall till av Kungl. Maj:t därom i statsverkspropositionen framlagt förslag, anvisat ett förslagsanslag av 475,000 kronor. Riksdagen har därvid hänvisat till vad riksdagen senast föregående år anført i fråga om vikten av att största möjliga sparsamhet iakttages vid handhavandet av statens medel i förevarande hänseende.

Här må även erinras om att understöd av statsmedel utgår åt offentliga rättshjälpsanstalter (Stockholms stads, Göteborgs stads, Malmö stads, Norrköpings stads, Hälsingborgs stads och Örebro läns samt, fr. o. m. nästkommande budgetår, jämväl Västmanlands läns). Riksdagen har sålunda, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag, för budgetåret 1937/1938 till sådant understöd anvisat ett förslagsanslag av 60,000 kronor, vilket i förhållande till det för innevarande budgetår anvisade anslaget innebär en höjning med 10,000 kronor.

Vidare kan omnämnas, att sedan budgetåret 1934/1935 utgått ett anslag å 10,000 kronor för år till bestridande av kostnaderna för arrenderådgivning åt vissa arrendatorer. Anslaget har, efter framställning från Kungl. Maj:t i årets statsverksproposition, nionde huvudtiteln, punkt 138, beviljats av riksdagen även för budgetåret 1937/1938. Bestämmelser rörande användande av anslag för ifrågavarande ändamål äro meddelade i kungörelse den 18 maj 1934 (nr 150). Enligt denna kungörelse står kostnadsfri rådfrågning — under förutsättning av behov därav — den till buds, som innehar eller ämnar tillträda arrende, beträffande vilket gälla bestämmelserna i norrländska arrendelagen eller de i nyttjanderättslagen meddelade särskilda bestämmelserna om jordbruksarrenden under bolag och med dem likställda jordägare. Biträde skall innefatta meddelande av råd och upplysningar, uppsättande av skrifter och kontrakt m. m. dylikt, men ej utförande av rättsgång eller förhandling inför skiljemän.

1936 års riksdag anhöll i skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 180) bland annat, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en förutsättningslös utred-

ning angående utvidgning av den kostnadsfria arrenderådgivningen enligt förutnämnda kungörelse av den 18 maj 1934 till att avse även innehavare av arrenden av den omfattning, som angives i kungörelsen, under andra än i kungörelsen omförmälda jordägare. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 8 maj 1936 ha tillkallats utredningsmän rörande arrendelagstiftningen i hela dess vidd (1936 års arrendeutredning); denna utredning skall omfatta jämväl nyssberörda fråga om utvidgning av den kostnadsfria arrenderådgivningen.

Slutligen må påpekas att innevarande års riksdag, i enlighet med Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen, nionde huvudtiteln, punkt 187, gjorda framställning, i likhet med vad tidigare skett, anvisat ett anslag å 175,000 kronor till bestridande i vissa fall med allmänna medel av kostnader, förenade med inlösen av under nyttjanderätt upplåtet område.

Utskottet. Förevarande motion avser i första hand att bereda hjälp åt åbor, arrendatorer m. fl. vid utredning av deras rättsliga ställning i jordfrågor. Såsom ock av motionen framgår lägger gällande lag om fri rättegång icke hinder i vägen för domstolen att tillerkänna ombud, som efter förordnande enligt nämnda lag utför talan åt part, ersättning jämväl för utredningsarbete av sådant slag. I en av motionären omnämnd rättegång har sålunda rättegångsbiträdet av allmänna medel erhållit gottgörelse för arkivarbete under icke mindre än 190 dagar. I den mån utredningsarbetet icke kommer att framläggas inför domstol synes den önskade rättshjälpen icke lämpligen kunna ernås genom en utvidgning av lagstiftningen om fri rättegång. Här bör i stället enligt utskottets åsikt ifrågakomma en ytterligare utbyggnad av de offentliga rättshjälpsanstalterna för obemedlade och mindre bemedlade. Utskottet vill även erinra om att sedan några år tillbaka utgår ett särskilt anslag till kostnadsfri arrenderådgivning åt vissa arrendatorer samt att 1936 års arrendeutredning till övervägande har frågan om en utvidgning av nämnda sociala hjälpåtgärd.

I motionen har därjämte påyrkats ett tillägg till lagen om fri rättegång av innebörd, att rättsärenden angående jordfrågor av förutberörda slag icke skulle få anhängiggöras inför domstol eller annan myndighet innan utredning i saken blivit verkställd. En bestämmelse av sådant innehåll läser emellertid icke kunna lagfästas, utan torde det ankomma på domstolen eller myndigheten att, sedan målet instämts eller eljest anhängiggjorts, bereda parterna tillräckligt rådrom för erforderlig utredning.

Under hänvisning till det sålunda sagda får utskottet hemställa,
att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 6 april 1937.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit :

från första kammaren: herrar *Schlyter, Klefbeck, Velander, Colleen**, *Verner Andersson* och *Berglund*;

från andra kammaren: herrar *Bergquist* och *Lindqvist*, fru *Östlund* samt herrar *Olsson* i *Mellerud*, *Larsson* i *Hede*, *Johnsson* i *Kalmar*, *Gezelius* och *Gustafsson* i *Lekåsa*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Olsson* i *Mellerud* och *Gezelius* ifråga om viss del av motiveringen till utskottets utlåtande.
